

GAZİ MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN EĞİTİM FELSEFESİ, AMACI ve POLİTİKASI

Dr. Selâmi SÖNMEZ*

ÖZET

Atatürk, benzerlerinden farklı olarak eğitimci bir kişiliğe sahiptir. Onun eğitim felsefesinin esasını;

1. Hür ve bağımsız bir Türkiye,
2. Barışsever ve çalışkan bir ulus,
3. Güçlü ve lider bir ülke.

teşkil eder.

Atatürk'ün eğitim düşüncesinde eğitimin temel amaçları;

1. Medeni bir ülke
2. Aydın bir millet

yaratmak olarak belirlenebilir.

Atatürk'ün eğitim politikasının ilkeleri ise şöyle sıralanabilir:

1. Milli eğitim
2. Çağdaş ve bilimsel eğitim.
3. Hür ve yaratıcı eğitim.
4. Faydacı eğitim
5. Demokratik eğitim.
6. Uygulamalı eğitim.
7. Mesleki eğitim.
8. Karma eğitim
9. Halk eğitimi.
10. Düzenli ve disiplinli eğitim.
11. Öğretmen merkezli, bireyselleştirilmiş

öğretim.

Atatürk, Türkiye'nin kalkınması meselesinin bir eğitim meselesi olduğunu gören Türk milli lideridir.

GİRİŞ

Eğitim felsefe tarihinin kaydadeğer filozoflarından; siyasi askeri lider, ekonomi spor ve sanat alanlarında reformist sayılabilecek düşünce ve eylem adamlarına dek hiçbir aydın, gerek kişi hayatı ve gerekse toplum hayatının huzur, sükun ve sağlıklı gelişiminde eğitimin rolünü ve değerini ihmal ve inkâr etmiş değildir. Onlar; insandan doğmanın insan olmak ve kalmak için yetmediğini, insan

* Atatürk Üniversitesi K. Karabekir Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

yavrusunun insan haline gelmesini, üzerine eklenen “eğitim”e borçlu olduğunu bilirler. “Tanrı bir meslek seçseydi öğretmenliği seçerdi” sözü platon (M.Ö. 427-347)’a izafe edilir. Aynı Platon “Filozofların kral, kralların filozof olmasını ister”¹. Gerçekten de; “Milletlerini kurtaran, devlet kuran önderlerin, bu kazançlarının sürekli olması, gelecek kuşakların onların ne güç şartlar altında mücadele verdiklerini bilmelerine, onların ilkelerini benimsemelerine bağlıdır. Bu nedenle onlar, yazılı belgeler bırakarak, gelecek kuşaklara seslenmeyi, onları eğitmeyi görev bilirler”². Bu olayın belki tarihteki en tipik ve karakteristik örneğini Eski Türk Hakanları vermişlerdir. Köktürk Bengü Taşları dediğimiz kitabelerde³ Türk Hakanlarının milletlerine hayati kıymeti haiz tavsiyeleri nutuk uslubuyla dile getirilmekte, hatta son derece sert uyarılarda bulunulmaktadır. Bunların en ünlü örneği Bilge Kağandır. Bilge Kağan Türk Milleti için bir kağandan da öte adeta bir “baba” veya “hoca” görünümündedir. Vezir Tonyukuk’un yazıtında “Şimdi Türk Bilge Kağan, Birleşik Türk Milletini, Oğuz milletini eğitip duruyordu”⁴ denmektedir. Gerçekten de Eski Türk Hakanlarının milletlerine besledikleri duygulardan anlıyor ve yazıtların deruni temasından çıkarıyoruz ki; Onlar milletleri için birer “milli eğitmen” durumundadırlar. Hatta Bilge Kağan (683-734) başta olmak üzere bu dönem Türk hakanlarını birer “Türk Filozofu” olarak da saymak icabeder⁵. Türk-İslam filozofu Farabi (870-950) de yukarıdaki olgudan yaklaşık ikibüçük asır sonra “Devlet başkanın milletin eğitimcisi olması gerektiğini, onun öğrenme ve öğretmeyi sevmesini, her şeyi kolayca öğretmesini bilmesi gerektiğini söylemişti”⁶. Nizamü-l Mülk (1018-1092) ise iyi bir hükümdarın bilgiye ve bilginlere saygı göstermesinin gerektiğini, uygulamalarında onlara danışmasının lazım geldiğini söyler. Hatta “En iyi sultanlar bilginlerle düşüp kalkanlar, en fena bilginler ise Sultanlarla birlikte olanlardır”⁷ diyerek yönetimin bilgi ve bilgili ile iç içe yürütülmesini istemiştir. Onun Siyasetname adlı eserinin Selçuklu sultanlarının şahsiyeti üzerinde etkilerinin olduğu muhakkaktır. Alparslan Gazi (1029-1072)’nin Nizamiye Medreselerinin inşasına dair düşüncesinin onun vezirliği esnasında ortaya çıkıp, gerçekleşme imkanı bulması tesadüf değildir.

Osmanlı padişahları arasında da bilgiye, bilime bilim adamına önem verenler, eğitim ve öğretimin değerini kavrayanlar pek tabii olmuştur. Daha III. Selim döneminden (1789-1808) itibaren Batı kaynaklı okullar açma faaliyetinin

¹ Platon. Devlet. Çev. Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, Remzi Kitabevi, İst., 1975, s.163.

² Akyüz, Yahya. Türk Eğitim Tarihi, Kültür Koleji Yayınları, İst. 1993, s.9.

³ Sönmez, Selami. Eski Türk Eğitimi, Atatürk Üniversitesi Yayınları 915, Erz., 2000, s. 116.

⁴ Ergin, Muharrem. Orhun Abideleri, Boğaziçi Yayınları, İst., 1997, s. 81.

⁵ Sönmez, Selâmi. A.g.e., s.117-118.

⁶ Akyüz, Yahya. “Atatürk’ün Eğitim Düşüncesinin Kökenleri”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. VIII, Mart 1992, S. 23, s.233-239.

⁷ Akyüz, Yahya. Türk Eğitim Tarihi, Kültür Koleji Yayınları, İst. 1993, s.47.

başladığını, geriye gidişin önlenmesi için mükemmel eğitim ve öğretim kurumlarına sahip olma gereğinin kavrandığını görüyoruz⁸.

“ Gerçi İmparatorluğun dağılması önlenemedi ama Osmanlı mekteplerinde yetişen aydınlar çok sağlam bir Cumhuriyet kurdular. Osmanlı mektepleri belki çağdaş bir teknoloji veremediler ama çok yüksek bir idealizm, çok sağlam bir yurtseverlik verdiler.”⁹

Bize göre de Osmanlı okullarının en büyük başarısı budur. Bu başarının simgeleşmiş örneği ise ATATÜRK'tür. Atatürk Cumhuriyeti kuran neslin lideri ve vazgeçilmez timsalidir.

Ayrıca Atatürk 4 bin yıllık Türk tarihinin¹⁰ bilinebilen yaklaşık 2500 yıllık kesiminde eğitim kavramına yaklaşışı ve bir milletin kaderinde bu kavramın önemini idrak edişi ile de benzersiz bir düşünce ve uygulama sergileyen en tipik liderdir. Ona göre; “Yolunda yürüyen bir yolcunun yalnız ufku görmesi kafi değildir. Muhakkak ufkun ötesini de görmesi ve bilmesi lazımdır”¹¹. İşte Atatürk budur.

I. Atatürk'ün Eğitimci Kişiliği

1936 yılında kendisinin bütün hizmetlerini, kişisel üstünlüklerini içeren bir şiiri okuyan Atatürk, şair Behcet Kemal Çağlar'a, “olmamış... Benim asıl bir niteliğim var ki onu hiç yazmamışsın... Benim asıl kişiliğim öğretmenliğimdir; ben milletimin öğretmeniyim, bunu yazmamışsın!” demiştir.

Gerçekten de mecliste, cephede ve yurt gezilerinde halk ile yüz yüze geldiği durumlarda gösterdiği pedagojik hatta akademik kabiliyet, onun “ben milletimin öğretmeniyim” şeklindeki hükmünde ne kadar haklı olduğunu göstermektedir. Onun eğitimci kişiliğinin gücünü yansıtan özellikleri özetle şöyle sıralanabilir:

“Başöğretmen” ünvanını alarak (24 Kasım 1928), elinde tebeşir, kara tahta başında ve halkın içinde, halka okuma yazma ve çeşitli bilgiler öğretmeye girişmesi.

** Öğretmenlere çok değer vermesi; her fırsatta okulları gezmesi, sınıflara, derslere girmesi.*

⁸ Koçer, H. Ali. Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu, Uzman Yayınları, Ank. 1987, s.26-33.

⁹ Ergun, Mustafa. Atatürk Devri Türk Eğitimi. A.Ü. Dil ve Tarih Coğr. Yayınları 25, Ank., 1982, s.9.

¹⁰ Kafesoğlu, İbrahim. Türk Milli Kültürü, Boğaziçi Yayınları, İst., 1983, s. IX.

¹¹ Karal, Enver Ziya. Atatürk'ten Düşünceler, Milli Eğitim Basımevi, İst. 1978, s.178.

**Çocukları çok sevmesi, onlara okumayı öğrenmeyi, kendilerini geliştirmeyi tavsiye etmesi, eğitim durumlarını sorması...*

** Ders kitapları yazması.*

** Her yerde ve her zaman eğitim ve öğretimde bulunma amacını gütmesi. Bu nedenle, halka, öğretmenlere seslenişleri yanında, sofraları ve özel sohbetlerinin de öğretici bir değer taşıması.*

** Kolay öğretmesi; bunu yaparken, karşısındaki hedef kişi veya topluluğun yaş, meslek, sosyal durum... gibi özelliklerini gözönünde tutarak davranması.*

** Çok açık, anlaşılır ve inandırıcı konuşması.*

** Konuşmalarında, açıklamalarında araç gereç kullanması, krokiler vs. çizmesi.*

** Öğretim ve eğitim yöntemi olarak, takdir, teşvik, uyarı, eleştiride ve kesin isteklerde bulunmayı yerli yerinde ve beraberce uygulaması.*

** Çok okuması ve okuduklarından çevresindekileri ve toplumu yararlandırmaya özen göstermesi.¹²*

** Cumhuriyeti yeni nesile emanet etmesi, yeni neslin yetiştirilmesini de öğretmenlere verip, dolayısıyla Cumhuriyet'in hamisi olarak öğretmeni göstermesi.*

** Bir soru üzerine "Maarif vekili" (Milli Eğitim Bakanı) olmak arzusunu dile getirmesi.*

** Cumhuriyeti kurduktan hemen sonra ilk iş olarak Tevhid-i Tedrisat kanununun çıkarılmasını istemesi.*

Yukarıda kısa başlıklar halinde özetlenen bir eğitimci kimlik ve niteliklere sahip olan Atatürk'ün sıralanan duygu, düşünce ve davranışlarının ötesinde veya gerisinde gene sıradan olmayan bir eğitim felsefesi, amaç ve politikalarının olacağı muhakkaktır. Şimdi onları tanıtalım.

¹² Akyüz, Yahya. "Atatürk'ün Eğitim Düşüncesinin Kökenleri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. VIII, Mart 1992, S. 23, s.233-239.

I.I. Atatürk'ün Eğitim Felsefesi

Atatürk'ün düşünce sisteminde eğitim; amaca giden yolda kesinlikle en önemli araç konumundadır. Her şeyden önce sistemin merkezinde insan olup, insanın kalitesinin kriteri de aldığı eğitimidir. Atatürk Türk insanı için duygularını "Benim hayatta yegane fahrim servetim, Türklükden başka bir şey değildir"¹³ şeklinde dile getirmiştir. "Ne Mutlu Türküm diyene" ifadesinde aynı duyguların terennüm edildiğini görüyoruz. Fakat bu harikulâde bir mayaya sahip insan eğer eğitime imkânı bulamazsa kaygumuz odur ki; yüksek kültür ve medeniyet ürünleri veremeyebilir. Konumuz itibariyle felsefemizin gerçekleşmesini geciktirebilir ya da imkansızlaştırabilir. İşte Atatürk'ün eğitime yaklaşım biçimlerinden biri belki de birincisi, onun felsefesinin realite haline gelmesini sağlayacak mekanizma olması noktasıdır.

Biz Atatürk'ün eğitime yüklediği felsefi karakterdeki ideallerini üç ana başlık halinde ele aldık. Eğitim bu üç ideale ait misyonunu yerine getirerek felsefi işlevini tamamlamış olacaktır.

I.I.I. Hür ve Bağımsız Bir Türkiye

"Özgürlük ve bağımsızlık benim karakterimdir" diyen ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ün fikir sisteminde milletlerin hür ve bağımsızlıklarının sigortası eğitimidir. O, bu konuda;

*"Eğitimidir ki, bir milleti ya özgür, bağımsız, büyük ve yüksek bir toplum olarak yaşatır, ya da esirlik ve yoksulluğa terk eder."*¹⁴

demiştir. Farkedileceği gibi bu ifadelerde Atatürk sadece bir lider değil tam bir fikir adamı hatta özel ifadeyle bir "eğitim filozofu" dur. Başka bir konuşmasında yukarıdaki sözlerini biraz daha açarak;

"Yetişecek çocuklarımızı ve gençlerimize, görecekları öğretim ve eğitimin sınırı ne olursa olsun, en önce ve herşeyden önce, TÜRKİYE'NİN BAĞIMSIZLIĞINA, KENDİ BENLİĞİNE, ULUSAL ANANELERİNE DÜŞMAN OLAN, BÜTÜN UNSURLARLA MÜCADELE GEREĞİ ÖĞRETİLMELİDİR. Uluslar arası dünya durumuna göre, böyle bir mücadelenin gerektirdiği ruhsal unsurlarla donatılmayan kişiler ve böyle

¹³ Bozkurt, Mahmut Esat. Adliye Vekili Mahmut Esat Bozkurt'tan Hatıralar; Yakınlarından Hatıralar, Sel Yayınları, İst. 1955, s. 95.

¹⁴ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ank., 1952, s.200.

kişilerden oluşmayan toplumlara hayat ve bağımsızlık yoktur.”¹⁵

demidir. Biz Atatürk fikir sisteminde; amaca uygun, yeterli kalite ve kantitede olmak üzere verilecek eğitim; toplumların hür ve bağımsızlıklarının olduğu gibi mevcudiyetleri ve bu mevcudiyeti sürdürebilmelerinin de sigortası ve garantisi olarak algılanmaktadır. Bu düşünce, bugünün 21.yy. dünyasının bazı fert, grup ve milletlerine hâlâ kavranabilmiş değildir.

I.I.II. Barışsever ve Çalışkan Bir Ulus

Atatürk'ün eğitim ile gerçekleştirmek istediği veya eğitime yüklediği misyonlardan bir diğeri ise “barışsever ve çalışkan” bir ulus yaratmaktır. “Barış” onun fikir sisteminde çok önemli bir yer tutar. Atatürk onu ilerlemenin önde gelen şartlarından biri olarak kabul eder. Bu konuda;

“Türkiye Cumhuriyetinin en esaslı ilkelerinden biri olan, YURITA BARIŞ DÜNYADA BARIŞ AMACI, insanlığın ve uygarlığın refah ve ilerlemesinde en sağlam etken olsa gerektir”¹⁶

Eğitimi bir barış aracı olarak sistemli bir biçimde ilk kullanan Kuman türklerinden Jan Amos Kumensky (1592-1670)dir. Barışı eğitim güvencesine almak isteyen,barışın aracını eğitim olarak gören odur”¹⁷

Gerek ulusal ve gerekse uluslar arası bazda kalkınmanın, refah ve mutluluğun en temel şartlarından biri olan “barış” ortamı aslında her ulusun onu koruma ve idame ettirme adına kendine düşeni yapmasını gerektirmekte ancak böyle bir elbirliği ve itina ile korunabilmektedir.

*Önce kendi içimizde barışı sağlamalıyız.
Bu yolda;*

“Ülkemizi her gün daha çok güçlendirmek, her alanda her türlü ihtimallere karşı koyabilecek bir halde bulundurmak ve dünya olaylarının bütün gelişmelerini büyük bir uyanıklıkla izlemek, barışsever siyasetimizin dayanacağı esasların başlangıcıdır”¹⁸

¹⁵ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ank., 1961, s.230-231.

¹⁶ Atatürk'ün Tamim ve Telgraf ve Beyannameleri, s. 560.

¹⁷ Aytaç, Kemal. Avrupa Eğitim Tarihi, Ankara Üniversitesi DTCF. Yayınları, Ank. 1972, s.149-150.

¹⁸ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.I, s.412.

Fakat her sahada olduğu gibi barış konusunda da egocentrik olmamalı, diğer milletlerden bağımsız bir milli barışın uzun ömürlü olmayacağını bilmek gerekmektedir.

"Bu itibarla insan mensup olduğu milletin varlığını ve saadetini düşündüğü kadar, bütün cihan milletlerinin huzur ve refahını düşünmeli ve kendi milletinin saadetine ne kadar kıymet veriyorsa, bütün dünya milletlerinin saadetine hadim olmaya elinden geldiği kadar çalışmalıdır. Çünkü dünya milletlerinin saadetine çalışmak diğer bir yoldan kendi huzur ve saadetini temine çalışmak, demektir. Dünyada ve dünya milletleri arasında sükun, vuzuh ve iyi geçim olmazsa bir millet kendisi için ne yaparsa yapsın huzurdan mahrumdur"¹⁹

Artık dünya küçülmüştür. Dünya akraba milletlerden oluşmuş bir milletler ailesi durumuna doğru gitmektedir. Fakat bu durum dünya barışı için tehdit ve tehlikenin bittiği anlamına gelmez. Çünkü; ne yazık ki aile fertleri arasında dünya rezervlerini paylaşma ve bu rezervleri kalkınma ve refaha yansıtma noktasında uçurumdan da öte, akıl almaz bir dengesizlik vardır. Artık herkes komşusunun açlık inleme ve çığlıklarını duyarken, mutluluk naraları atamayacağını anlamış bulunmaktadır. Aç insanın uzakta olması, silahsız ve hatta az sayıda bulunması durumu değiştirmemektedir. Akılın onda, ekmeğin başkasında olması barışın bozulmasına yetmektedir. 11 Eylül 2001 Newyork ve Washington eylemleri söylediklerimizi haklı çıkarmaktadır. Bu durumu yaklaşık 75 yıl önce harikulade bir ileri görüş timsali olarak Atatürk şöyle dile getirmiştir.

"Şuna inanıyorum ki, eğer bir barış isteniyorsa, kütlelerin durumlarını iyileştirecek uluslar arası önlemler alınmalıdır. İnsanlığın bütününün refahı, açlık ve baskının yerine geçmelidir. Dünya vatandaşları, kıskançlık, aç gözlülük ve kinden uzaklaşacak şekilde eğitilmelidir."²⁰

Çünkü; günümüzde anlaşılmıştır ki; savaş ve terör biraz da zayıf, geri ve aç insanın silahıdır. Onun silahını elinden almak onu sömürmekten değil, onun karnını doyurmaktan geçmektedir. Atatürk'ün imâ ettiği budur.

¹⁹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.II, s. 278.

²⁰ Karal, Enver Ziya. Atatürk'ten Düşünceler, M.E.B. Basımevi, İst. 1981, s.138.

Atatürk'ün hayalini söyleyen milletin en karakteristik niteliklerinden biri "çalışkan" olmasıdır. "Bir tek şeye ihtiyacımız vardır; Çalışmak, çalışmak, çalışmak!" derken bu hislerini dile getirir. Aslında Türk Milletinin – bir çok niteliğinin yanında- Bir diğer özelliği çalışkan olmasıdır. Fakat bu durum her şey e rağmen Ata'nın şöyle sert bir şekilde dikkatimizi çekmesini de engellemez.

"Çalışmadan öğrenmeden, yorulmadan rahat yaşamamanın yollarını aramayı alışkanlık haline getirmiş milletler evvelâ haysiyetlerini, sonra hürriyetlerini ve daha sonra da istikballerini kaybetmeye mahkumdurlar."

Bir başka konuşmasında Atatürk bir ülke tasvir eder ve cümlelerini;

"... Bu yeni Türkiye'nin adına da çalışkanlar diyarı denilsin... Millet böyle bir devrin tarihini yazacaktır... Ve böyle bir devirde, böyle bir tarihte en büyük makam, en büyük hak çalışkanlara ait olacaktır"²¹.

şeklinde tamamlar.

Çünkü Atatürk'ün fikir örgüsü içinde; yerüstü ve yer altı zenginlikleriyle müstesna bir coğrafya üzerinde, Cumhuriyet gibi bir sistem ile zeki ve çalışkan nitelikli insan unsuru, bilim ışığında muasır medeniyetin zirvesine doğru yürümektedir. Bu unsurlar tesadüfen seçilmiş değildir. Sistem içinde her birinin hayati fonksiyonu vardır. Sistemi meydana getiren unsurlar arasında harikulâde bir fonksiyonel entegrasyon ve güçlü bir mantık örgüsünün olduğu görülmektedir.

I.I.I.I. Güçlü ve Lider Bir Ülke

Atatürk bir sohbetinde "Benim hayatta yegane fahrim, servetim Türklükden başka bir şey değildir"²² demiştir. O gerçek anlamda bir Türk ve Türkiye sevdalıdır. Bu sevdanın gelecek ile ilgili boyutu Atatürk'ün ideal dünyasını süsleyen en karakteristik vasıflarından birini oluşturur. Hatta onun kafasındaki Türkiye Cumhuriyeti, Türk'ün Cihana Hakimiyet fikrinin somutlaşmış abidesidir. Fakat varılacak hedefin henüz başındadır. O bu duygularını ifade ederken;

"İşte Efendiler, Yeni Türkiye devleti, Cihana hakim o büyük ve kadir fikrin Türkiye'de tecellisidir, tahakkukudur. Cihan içtimai ve siyasi icabatından doğan ve binlerce senelik Türk

²¹ Karal, Enver Ziya. A.g.e., s.103.

²² Bozkurt, Mahmut Esat. A.g.e., s.95.

Tarihinin netice-i tekamülü olan devletimiz, devam ve istikrarın bütün evsaf ve şeraitini haizdir"²³.

demektedir. Türkiye Cumhuriyetinin kurulması nihai hedef değildir. Onun yükseltilmesi gereken yeri de işaret eden Atatürk;

"Asla şüphem yoktur ki, Türklüğün unutulmuş büyük medeni vasfı kabiliyeti, bundan sonra ki inkişafı ile âtinin yüksek medeniyet ufkunda yeni bir güneş gibi doğacaktır.

Ne Mutlu Türküm diyene..."²⁴

derken hem gelecek ile ilgili hislerini, arzularını, dile getirmekte hem de Ülkemiz ve Cumhuriyetimiz ile ilgili hedefi göstermektedir.

Bu hedef pek tabii bir tür insan örneği gerektirmektedir. Yukarıdaki ideal yolunda Ülke ve Cumhuriyet; fikren, ilmen, fennen, bedenen kuvvetli ve yüksek seciyeli muhafızlar ister"²⁵. İşte bu evsafdaki muhafızların yetiştirilmesi eğitimin işidir. Eğitim bu ürünleri, bu ürünler de Ülke ve Cumhuriyetin "medeniyet ufkunda yeni bir güneş gibi" doğmasını sağlayacaktır.

II. Atatürk Eğitiminin Amaçları

Bir eğitim sisteminin felsefesi, amaçları ve politikasını yazarken yazarı bekleyen en önemli tehlike bu kavramlara ait içeriğin birbirine karıştırılması tehlikesidir. Biz böyle bir hataya düşmemek için sistemin amaçlarını özenle seçip iki öz madde halinde ortaya koyacağız.

Atatürk eğitim düşüncesinin olabildiğince global bir bakış noktasında bakıldığında iki temel amaç peşinde olduğu görülür. Bunlardan birisi ülke ile diğeri onun üzerinde yaşayan insan unsuru ile ilgilidir. Birbirine bağlı bu iki amaç kalkınmış bir ülke ve aydın bir millet şeklinde sistematize edilebilir.

II.I. Medeni Bir Ülke

Atatürk'ün fikir sisteminde; kalkınma, medenileşme, batılılaşma, asrileşme, yenileşme kavramları birbiri içine girmiş gibidir. Fakat hepsinin ortak aracı eğitimidir. "Eğitim kalkınmanın temelidir" diyen Atatürk "Memleket behemehal asri, medeni ve müreffeh olacaktır. Bizim için bu, hayat davasıdır. Bütün fedakarlıklarımızın semere vermesi buna bağlıdır"²⁶. devamla;

²³ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. I, s.309.

²⁴ Cevizoğlu, Hüseyin. Atatürkçü Düşünce ve Sonuçları, T.K.K.G.V. Yayını No: 1, Ank., 1982, s.100, Karal, Enver Ziya. A.g.e., s. 152.

²⁵ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. II, s.174.

²⁶ Tercüman-ı Hakikat Gazetesi 4 Aralık-1923.

“Artık duramayız. Behemahal ileri gideceğiz. Geriye ise hiç gidemeyeceğiz. Çünkü ileri gitmeye mecburuz. Millet vazihan bilmelidir. Medeniyet böyle kuvvetli ateştir ki, ona bigane olanları yakar ve mahfeder.

İçinde bulunduğumuz aile-i medeniyette layık olduğumuz mevki bulacak ve onu muhafaza ve ilâ edeceğiz. Refah, saadet ve insanlık bundadır”²⁷

diyerek tartışmasız hedefi göstermiştir. “Büyük davamız, en medeni ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektir”²⁸ diyerek medeniyetin bir milli ülkü olduğunu vurgulamıştır. Bu ülküden asla vazgeçilmemesi gerektiğini ise; Terakki yolumuzun önüne dikilmek isteyenleri ezip geçeceğiz. Teceddüt vadisinde duracak değiliz. Dünya müthiş bir cereyanla ilerliyor. Biz bu ahengin haricinde kalabilir miyiz?²⁹ şeklinde dile getirmektedir.

Niçin kalkınmak, medeni olmak gerektiğini ise tam bir tarih felsefesi edasıyla şöyle açıklamaktadır.

“Bilirsiniz ki, dünyada her kavmin mevcudiyeti, kıymeti, hakkı hürriyet ve istiklali, malik olduğu ve yapacağı medeni eserlerle mütenasiptir. Medeni eser vücuda getirmek kabiliyetinden mahrum olan kavimler, hürriyet ve istiklallerinden tecrit olunmaya mahkûmdurlar. Tarih-i beşeriyet baştan başa bu dediğimi teyit etmektedir. Medeniyet yolunda yürümek ve muvaffak olmak, şart-ı hayattır. Bu yol üzerinde tevakkuf edenler veyahut bu yol üzerinde ileri değil geriye bakmak cehil ve gafletinde bulunanlar, medeniyet-i umumiyenin huruşan (coşkun) seli altında boğulmaya mahkûmdurlar”³⁰

O münasebetle Atatürk'e göre;

“Büyük davamız, en medeni ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektir.

Bu yalnız kurumlarında değil, düşüncelerinde temelli inkılap yapmış olan büyük

²⁷ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.II, s.210.

²⁸ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. I, s. 386.

²⁹ Karal, Enver Ziya. A.g.e., s. 151.

³⁰ Karal, Enver Ziya. A.g.e., s. 52.

Türk milletinin dinamik idealidir. Bu ideali en kısa bir zamanda başarmak için fikir ve hareketi birlikte yürütmek mecburiyetindeyiz”³¹

Bu mecburiyet kapsamında eğilinmek zorunda olunan diğer, belki de en önemli faktör insan faktörüdür. İnsan faktörü unutulmuş hatta ihmal edilmiş hiçbir kalkınma ve medenileşme teşebbüsü başarıya ulaşamamıştır. Atatürk bunun pek tabii bilincindedir.

II.II. Aydın Bir Millet

Atatürk “Türk milleti zekidir. Türk milleti çalışkandır”³² der. Fakat bu özelliklerin kısmen de olsa bir natural (fitrî, yaratılış) tarafı vardır. Yani insanların zekâlarının ve çalışkanlıklarının temelinde atalarının genetik niteliklerinin var olduğu ya da önemli bir faktör olduğu yolunda yaygın bir bilimsel anlayış vardır. Lâkin insanlar aydın, bilgili, kültürlü doğmazlar. Bu özellik onlara eğitim yoluyla aposteriori (deney kaynaklı) olarak kazandırılmalıdır. Türk milletinin mevcut özelliklerinin üstüne en acil olarak eklenmesi gereken nitelik, onun çağdaş, pozitif bilgilerle donanmış bir aydınlar ordusu haline gelmesidir.

O bu husustaki duygularının şöyle dile getirir;

*“Bizim takip edeceğimiz maarif siyasetinin temeli, evvela mevzuat cehli izah etmektir (bilgisizliği ortadan kaldırmaktır).”*³³

*“Bu sebeple okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak; memleketin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek, memleket davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesile yaşatacak fert ve kurumlar yaratmak.”*³⁴

en temel amaçlarımız arasındadır. Ayrıca;

*“Efendiler ve ey millet iyi biliniz ki, Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müritler, mensuplar memleketi olamaz. En doğru, en hakiki tarikat, tarikatı medeniyedir.”*³⁵

³¹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. I, s.386.

³² Karal, Enver Ziya. A.g.e., s. 151.

³³ Karal, Enver Ziya. A.g.e., s. 83.

³⁴ Cevizoğlu, Hüseyin. Atatürkçü Düşünce ve Sonuçları, s. 95.

³⁵ Karal, Enver Ziya. A.g.e., s. 73.

“Bir taraftan cehlin izalesine (bilgisizliğin giderilmesine) uğraşırken, bir taraftan da memleket evladını içtimai (toplum) ve iktisadi (ekonomi) hayatta fiilen müessir (etkili) ve musmir (faydalı, verimli) kılabilmek için elzem olan iptidai bilgileri işe dayalı olarak vermek usulü, maarifimizin esasını teşkil etmelidir.”³⁶

Atatürk, “cehlin izalesi” ile hem Cumhuriyet erdemlerinden halkın daha kolay faydalanabilmesi yani hak ve özgürlüklerinin farkına varmasını hem de okur-yazar olarak kendi faaliyet sahasının bilimsel yani evrensel bilgi birikimi ile yüzleşebilmesini amaçlamaktadır. Bu hal, Atatürk kalkınmasının insan temeline has yönünün önemli bir şartını oluşturmaktadır.

Aşağıdaki satırlarda ise, Atatürk'ün Türk milletinde gördüğü özellikler hakkında önemli ipuçları vardır.

“Bunun içindir ki, ulusumuzun yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, doğuştan zekâsını, bilime bağlılığını, çalışkanlığını, doğuştan zekasını, bilime bağlılığını, güzel sanatlara sevgisini, ulusal birlik duygusunu, sürekli olarak ve her türlü araç ve önlemlerle besleyerek güçlendirmek ulusal ülkümüzdür.”³⁷

“Ulusal ahlâkımız, uygun esaslarla ve özgür fikirlerle beslenip güçlendirilmelidir. Bu çok önemlidir... Korku esasına dayanan bir ahlâk, bir erdem olmadıktan başka, güvene de layık değildir.”³⁸

“Ulusumuzun sıfatlandığı güçlü karakter, sarsılmaz irade, ateşli ve ulusseverlik, ekonomik başarılarından taşıyacak erdemlerle de layık olduğu derecede güçlendirilmek zorundadır. Çağın kavgasında, ulusumuzu başarıya ulaştıracak bir ekonomik hayat sağlanmasını hedef tutan genel öğretim ve eğitim sistemimiz, her gün daha çok ilkeleşecek ve elbette başarılı olacaktır.”³⁹

Yukarıdaki ifadelerinin genelinden çıkarılmak üzere Türk insanın karakteristik nitelikleri özetle şöyle sıralanabilir.

³⁶ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.I, s.224.

³⁷ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. II, s. 275.

³⁸ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. II, s. 173.

³⁹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. II, s. 182.

- a) Çalışkan
- b) Zeki
- c) Cesur
- d) Vatanperver
- e) Ahlak ve Karakterli.

III. Atatürk'ün Eğitim Politikası

Bir eğitim sisteminin politikası; sistemin çeşitli unsur ve bu unsurlar arasındaki organizasyonlarda uygulamaya dönük tercihleri içerir. Bir eğitim programının belli başlı unsurları;

- I. Eğitimin Hedefleri
- II. Eğitim Durumları
 - II.I. Bilgiler, konular, üniteler
 - II.II. Öğretim Metodları
 - II.II.I. Öğretim Araç ve Gereçleri
- III. Değerlendirme

şeklinde özetlenebilir. İşte eğitimin politikası bütün bu parçalar ve onların birbirleriyle etkileşim ve entegrasyonundaki uygulamayla ilgili tercihler bütünüdür ifade etmektedir. Bir eğitim sisteminin felsefesi, amaçları ve politikası arasında zorunlu bir bütünlük mevcuttur.

Atatürk'ün eğitim düşüncesinin uygulamaya dönük tercihlerini şöyle sıralayabiliriz.

III.I. Milli Eğitim

Türkiye Cumhuriyetinin iki temel dayanağı vardır. Bunlar “Türk Kültürü” ve “Çağdaş Medeniyet”tir. Bu umde Atatürk'ün eğitim politikalarında milli ve çağdaş eğitim şeklinde yerini almıştır. Nitekim bir konuşmasında

“Türkiye'nin terbiye ve maarif sistemini her derecesinde, tam bir vuzuh ve hiçbir tereddüde mahal vermeyen sarahat ile ifade etmek ve tatbik etmek lazımdır. Bu siyaset, her manasıyla milli bir mahiyette irae (tayin) olunabilir...”⁴⁰

der. Zengin Türk kültürü eğitim yolu ile işlenecek ve insanımızın hayat şekli halinde Cumhuriyetin kuruluşunda olduğu gibi yaşamında da önemli bir güç kaynağı olacaktır.

⁴⁰ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.1, s.329.

Fakat, bu hedef yolunda hayli geç kalınmıştır. Geleneksel Türk eğitimi bekleneni vermekten uzak bir görüntü içindedir. Ona göre;

“....., Bir ulusal eğitim programından söz ederken, eski çağın uydurmalarından ve doğuştan gelen niteliklerimizle hiçbir ilgisi bulunmayan yabancı fikirlerden, doğudan ve batıdan gelebilecek bütün etkilerden tamamiyle uzak, ulusal ve tarihsel karakterimizle uyuşan bir kültür kastediyorum. Çünkü, ulusal yaratıcılığımızın tam olarak gelişmesi, ancak, böyle bir kültürle sağlanabilir. Herhangi bir yabancı kültürü, şimdiye kadar izlenen yabancı kültürlerin yıkıcı sonuçlarını tekrar ettirebilir. KÜLTÜR, TEMELLE (zeminle) ORANTILIDIR, O TEMEL DE ULUSUN KARAKTERİDİR.”⁴¹

Hatta bir diğer konuşmasında nesillere rehber olacak aşağıdaki ifadeleri sarfeder;

“Efendiler; yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekleri tahsilin hududu ne olursa olsun, en evvel ve her şeyden evvel Türkiye'nin istiklaline, kendi benliğine, an'anat-ı milliyesine düşman olan bütün anasırla (unsurlarla) mücadele etme lüzumu öğretilmelidir. Beynelmilel vaziyeti cihana göre, böyle bir cidalin istilzam eylediği anasır-ı ruhiye ile mücehhez olmayan fertler ve bu mahiyette fertlerden mürekkep cemiyetlere hayat ve istiklal yoktur.”⁴²

Bu ifadelerde eğitime biçilmiş hem hayati bir amaç görülürken hem de bu siyasetin güdülmemesi halinde karşılaşılabilecek çok acı faturaya işaret edilmektedir.

Ayrıca Atatürk milli ve manevi olmak üzere sosyal değerlerimizin bir sosyalist ya da komünist idari sistemi kaldırmayacağını, eğitimimizin de, bu istikamette bir politikaya sahip olamayacağını ima eder. O bu hususta;

“Memleketimizin hali, memleketimizin içtimai şeraiti, dini ve milli ananelerinin kuvveti Rusya'daki komünizmin bizce tatbikine müsait olmadığı kanaatini teyit eder bir mahiyettedir.”⁴³
diyerek manalı bir imada bulunmuştur.

Onun karakteristik niteliklerinden biri bütün hayatı boyunca milliyetçi bir inanç ve tutum beslemiş olmasıdır⁴⁴. Fakat bu durum onun realist ve aynı zamanda idealist olmasını engellemez.

⁴¹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.II, s. 16-17.

⁴² Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.I, s.224.

⁴³ Karal, Enver Ziya. A.g.e., s.132.

⁴⁴ Aytaç, Kemal. Gazi Mustafa Kemal Atatürk Eğitim Politikası Üzerine Konuşmalar, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, No: 4, Ank., 1984, s.20.

III.II. Çağdaş (Bilimsel) Eğitim

Atatürk eğitim düşüncesinin çok önemli tercihlerinden birini de “çağdaşlığı” oluşturmaktadır. Bir konuşmasında

“Şimdiye kadar izlenen öğretim ve eğitim yöntemlerinin, ulusumuzun gerileme tarihinde en önemli bir etken olduğu inancındayım⁴⁵” diyen Atatürk devamla;

“eski çağın uydurmalarından ve doğuştan gelen niteliklerimizle hiçbir ilgisi bulunmayan yabancı fikirlerden, doğudan ve batıdan gelebilecek bütün etkilerden tamamıyla uzak, ulusal ve tarihsel karakterimizle uyuşan...”⁴⁶ bir çağdaşlık peşinde olduğunu belirtir. Bu ifadeye herhangi bir kültür unsurunun batı ve doğu kaynaklı olmasının çağdaşlığını belirleyemeyeceğini işaretleyen, Atatürk fikir sisteminde, çağdaşlığın temel ölçüsü akla ve bilime uygunluğudur.

“Evet, milletimizin siyasi, içtimai hayatında, milletimizin fikri terbiyesinde de rehberimiz ilim ve fen olacaktır.”

diyene Atatürk’ün aşağıdaki satırları, kendisinden sonraki nesillere nasıl bir eğitim sorusuna verilmek üzere mükemmel bir cevap oluşturmaktadır.

“Dünyada herşey için medeniyet için, hayat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalalettir. Yalnız ilmin ve fennin yaşadığımız her dakikadaki safhalarının tekamülünü idrak etmek ve terakkiyatını zamanla takip eylemek şarttır. Bin, iki bin, binlerce sene evvelki ilim ve fen lisanının çizdiği düsturları, şu kadar bin sen sonra bugün aynen takibe çalışmak elbette ilim ve fennin içinde bulunmak değildir⁴⁷”.

Esas olan çağı temsil eden milletlerin ilmi ve fenni seviye ve kalitelerini yakalamaktır. Hatta Atatürk;

“Bilakis müterakki ve mütemeddin bir millet olarak medeniyet sahasının üzerinde yaşayacağız, bu hayat ancak ilim ve fen ile olur. İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve her ferd-i

⁴⁵ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C.II, s.16.

⁴⁶ Karal, Enver Ziya. A.g.e., s. 80.

⁴⁷ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C.II, s. 194.

milletin kafasına koyacağız. İlim ve fen için kayıt ve şart yoktur⁴⁸”.

Atatürk eğitim sisteminde çağdaşlık, eğitimin amacını, müfredatını, öğretim metodlarını, araç-gereçlerini, ölçme ve değerlendirme biçimlerine hakim bir çağdaşlığı kapsar. Bütün unsurlarıyla çağdaş yani ilmin ve fennin yol göstericiliğinde bir eğitim kurumu kastedilmektedir.

III.III. Hür ve Yaratıcı Eğitim

Atatürk eğitim düşüncesinin benzerlerinden önemli farklarından biri; hür düşünceye, özgür araştırmaya çok önem vermesi, yaratıcılığı sistemin en temel politikalarından biri olarak kabul etmesidir. Bu tutumun temelinde Osmanlı eğitiminin en çok ihmal ettiği umdelerden birinin oluşu olabilir. Atatürk'ün bu madde ile ilgili işaret ve vurgularını şu ifadelerinden çıkarıyoruz.

“Bütün ilerlemeler insan fikrinin eseridir. Fikri harekete getirmek birinci işimiz olmalıdır⁴⁹”

“En büyük gerçekler ve gelişmeler, fikirlerin serbestçe ortaya konması ve alış verişiyle ortaya çıkar ve yükselir”⁵⁰.

“Özgür düşünceler uygulama alanına konduğu zaman Türk ulusu yükselecektir⁵¹”.

“İnsanların hayat ve faaliyetine egemen olan güç yaratıcılık ve buluş yeteneğidir⁵²”.

Bu yetenektir ki; milletleri geliştirir, kalkındırır ve muasır medeniyete ortak eder. Eğitim yolu ile yeteneklerini keşfedemeyen, onları geliştirip her sahanın belirli sayıdaki mucitleri haline getiremeyen toplumlar, yeniyi hep başkasında görür ve onu hep geriden takip etmek zorunda kalırlar.

III.IV. Faydacı (pragmatik) Eğitim

Modern eğitimin önemli ilkelerinden biri pragmatist yönüdür. Artık işe yaramayan, pratik olmayan, hayatta kullanıma imkanı bulunmayan, problem çözerken lazım olmayan bilgiler, malumatlar, alışkanlıklar ve tutumları kazandırmak için eğitim yatırımı yapılmamaktadır. Atatürk bu ilkeyi;

⁴⁸ Atatürk'ün Milli Eğitim ile İlgili Söylev ve Demeçleri, C.II, s.44.

⁴⁹ Kılıç Ali, Atatürk'ün Hususiyeleri, İst., 1955, s.64.

⁵⁰ Afetinan, A. Mustafa Kemal Atatürk'ten Yazdıkları, Ank. 1971, s.33.

⁵¹ Afetinan, A. A.g.e., s.36.

⁵² Afetinan, A. A.g.e., s. 35.

“Yeni devletimizin, yeni hükümetimizin bütün esasları, bütün programları, iktisat programından çıkmalıdır; çünkü her şey bunun içinde mündemiçtir. Binaenaleyh evlatlarımızı o suretle talim ve terbiye etmeliyiz ki, alemi ticaret, ziraat ve sanatta ve bütün bunların faaliyet sahalarında müsmir (faydalı, verimli) olsunlar; müessir olsunlar, faal olsunlar, ameli bir uzuv olsunlar. Binaenaleyh maarif programımız, gerek iptidai tahsilde (ilköğretimde), gerek orta tahsilde verilecek bütün şeyler, bu noktai nazara göre olmalıdır...”⁵³

şeklinde ifade ettiğini görüyoruz. Başka bir konuşmasında çok daha açık biçimde;

“Eğitim ve öğretimde uygulanacak yöntem, bilgileri insan için fazladan bir süs, bir üstünlük aracı ya da uygar bir zevkten çok, maddi hayatta başarılı olmayı sağlayan pratik ve kullanılabilir bir donatım haline getirmektir”⁵⁴.

diyen Atatürk bilgiye bir tezyinat malzemesi olarak bakmayıp, faydalıya, işe yarar, pratik olana yönelmesi gerektiğini ifade etmiş ve eğitimin hayat için olduğunu vurgulamıştır.

Başka bir konuşmasında “Milli eğitimle geliştirilmek ve yükseltilmek istenen genç dimağları, bir yandan da paslandırıcı, uyuşturucu hayali ve gereksiz şeylerle doldurmaktan dikkatle kaçınmak gereklidir⁵⁵” diyerek pozitif müfredata yönelik dikkatimizi çekmiştir.

III.V. Demokratik Eğitim

Demokrasinin bütün ilke ve kurumlarıyla işlediği bir ülke Atatürk’ün idealleri arasındadır. Demokratik tutum ve alışkanlıkların milletin fertlerine önce tanıtılıp sonra mal edilmesi ve bir hayat şekli haline getirilmesi gerekmektedir. Fakat padişahlık otoritesinden yeni çıkmış milletin demokratik düşünme, duyma ve davranabilme yolunda alması gereken epey mesafe vardır. Bu realite bir yana Atatürk’ün kafasındaki idari sistem kesin çizgileriyle bellidir. Ona göre;

“Türk milletinin tabiat ve şiarına en mutabık olan idare Cumhuriyet idaresidir.”⁵⁶

⁵³ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C. II, s.111.

⁵⁴ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C. I, s. 298.

⁵⁵ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C. I, s.341.

⁵⁶ Karal, Enver Ziya. A.g.e., s. 41.

“Türkiye Cumhuriyeti demokrasi esasına dayanan bir devlettir. Demokrasi ise, temelde siyasal özdedir. Fikirseldir, bireyseldir, eşitlik severdir”⁵⁷.

Demokrasinin gelenekleriyle bütünleşerek Cumhuriyet ancak; belirli bir ekonomik düzeyin, eğitim standardının, sosyo-kültürel kurumlaşmanın varlığını gerektirmektedir. İşte bu gereklerin hemen hepsinde katalizatör kurum eğitimidir.

Özel ifadeyle eğitim sistemimiz demokratik duyma, düşünme ve davranma egzersizlerinin yapıldığı, alışkanlık haline getirilip kemikleştirildiği ortamları sağlayacaktır. Topluma söz konusu alışkanlıklara sahip insanlar pompalayan bir mekanizma konumundadır.

III.VI. Uygulamalı (Pratik) Eğitim

Atatürk; günümüz modern eğitiminin önemli niteliklerinden biri olan pratik (uygulamalı, tatbiki, ameli) yoluyla eğitim ve öğretime büyük önem verir. O da farkındadır ki; uygulama yoluyla gerçekleşen öğrenme, öğrenmenin diğer türlerine göre daha sağlam, temelli ve uzun ömürlüdür. O bir konuşmasında;

“Bir yandan cahilliği yoketmeğe uğraşırken, bir yandan da ülke çocuklarına sosyal ve ekonomik hayatta, eğlemsel olarak etkin ve verimli kulabilmek için gerekli olan ilke ve bilgileri uygulamalı bir tarzda vermek, eğitim yöntemimizin esasını meydana getirmelidir...”⁵⁸

dedikten sonra bir şüpheyi ortadan kaldırmak için; “Orta öğretimde de eğitim yönteminin uygulamalı olması esasına uyulmak şarttır.”⁵⁹ şeklinde ısrarını belirtmiştir. Bu konuda, bütün söylediklerini özetler bir şekilde

“Erkek ve kız çocuklarımızın aynı surette, bütün öğretim kademelerindeki öğretim ve eğitimlerinin uygulamalı olması önemlidir. Ülke evladı, her öğretim kademesinde, ekonomik hayatta işler, etkili ve başarılı olacak surette donatılmalıdır”⁶⁰

diyerek tereddüte mahal bırakmayacak biçimde kanaatini ortaya koymuştur.

⁵⁷ Afetinan, A. Mustafa Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım, Ank., 1971, s.61.

⁵⁸ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. I, s.230-31.

⁵⁹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.I, s.231.

⁶⁰ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.II, s.173.

III.VII. Mesleki Eğitim

Atatürk'ün eğitim politikasının bundan önceki maddelerinin tamamlayıcı ve bütünleyici durumundaki bir diğer talebi de mesleki eğitimidir. O bir dizi eğitim politikası ile ilgili tekliflerde bulunduktan sonra;

“Uygar ve çağdaş bir toplumun, bilim ve kültür yolunda yalnız bu kadarla yetinmeyeceği şüphesizdir. Ulusumuzun yaratıcılığının geliştirilmesi ve bu sayede layık olduğu uygarlık düzeyine yükselmesi doğal olarak, yetenekli yüksek meslek sahiplerini yetiştirmekle mümkündür”⁶¹.

diyen Atatürk, kültür bakanlığının en acil olarak yapması gerekenleri sayarken de “... ülkenin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek...”⁶²ten söz etmektedir. Bir başka konuşmasında “... mesleki öğretimin ilk ve orta derecesinden en yüksek derecesine kadar ülkemizde sağlanması”⁶³ istemiştir ki günümüzdeki uygulamanın aksine pedagojik olan da budur. Yani Atatürk'ün yaklaşık üç çeyrek asır evvel söyledikleri günümüz uygulamalarının ilerisinde bulunmaktadır.

III.VIII. Karma Eğitim

Atatürk dünya görüşünde kadın-erkek arasında bir ayrım görülmemektedir. Hatta O, kadına daha fazla hürmet ederek onu onurlandırmaktadır. “Dünyada hiçbir milletin kadını “Ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi halasa (kurtuluşa) ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar himmet gösterdim” diyemez”⁶⁴ diyerek Anadolu kadınına karşı takdir hislerini dile getirmektedir. Ona göre

“Kat’iyen bilmeliyiz ki, iki parça halinde yaşayan milletler zayıftır, marizdir”

“Daha selametle, daha dürüst olarak yürüyeceğimiz yol vardır. Büyük Türk kadınına mesaimizde müşterek kılmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadınına ilmi, ahlaki, içtimai, iktisadi hayatta erkek şeriki, refiki, muavini ve müzahiri yapmak yoludur”⁶⁵

⁶¹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.I, s.230-31.

⁶² Cevizoğlu, Hüseyin. A.g.e., s. 95.

⁶³ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.I, s.359.

⁶⁴ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.II, s.148.

⁶⁵ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.II, s.151.

“Bir içtimai topluluk, bir millet erkek ve kadın denilen iki cins insandan mürekkeptir. Kabil midir ki, bir kitlenin bir parçasını terakki (geliştirmek, ilerlemek, eğitip yükseltmek) ettirelim, diğerine müsamaha edelim de, kitlenin bütünü ilerlemiş olsun? Mümkün müdür ki, bir camianın (topluluğun) yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça, diğer kısmı semalara yükselebilsin?”⁶⁶

Oysa “Türk kadını dünyanın en münevver, en faziletli ve en ağır kadını olmalıdır.”⁶⁷ Bu amaç bu iki insan tipini birbirine öcü gibi göstererek nasıl gerçekleşebilir? Biz yukarıdaki ifadelerden karma eğitim ilkesi taraftarı olduğu fikrini çıkarmaktayız. Kurtuluş savaşını beraber gerçekleştiren bu iki insan eğitim savaşını da omuz omuza vermelidirler.

III.IX. Halk Eğitimi

Atatürk eğitim politikasının çok önemli bulduğumuz isteklerinden bir diğeri halk eğitimidir. Atatürk devrimlerinin muhatabı halktır. Halk ne kadar şuurlandırılırsa Cumhuriyet o denli sağlam olabilir. Yeni rejimin garantisi ve sigortası halktır. O münasebetle halk topyekün bir eğitimden geçirilerek aydınlatılmalıdır. “Atatürk halka inmek yerine halkın yükseltilmesi taraftarıdır”⁶⁸.

Halkın niçin eğitilmesi gerektiğini bir çılgılık halinde şöyle dile getirir;

“Bir takım şeyhlerin, dedelerin seyidlerin, çelebilerin, babaların dervişlerin arkasından sürüklenen ve falcılara, büyücülere, üfürükçülere, nushacılar, talih ve hayatlarını emniyet eden insanlardan mürekkep bir kütleye medeni bir millet nazarıyla bakılabilir mi? Milletimizin hakiki mahiyetini, yanlış manada gösterebilen ve asırlarca göstermiş olan bu gibi anasır ve müessesat, yeni Türkiye devletinde, Türk Cumhuriyetinde idame edilmeli miydi?”⁶⁹

Atatürk'ün halk eğitimi anlayışının temelli bir tarafını köylünün eğitimi ve aydınlatılması teşkil eder. Hatta özet bir eğitim programı da sunan Ata, şu tespitlerde bulunur:

⁶⁶ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. II, s. 219.

⁶⁷ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. II, s. 234.

⁶⁸ Karal, Enver Ziya. A.g.e., s.44.

⁶⁹ Karal, Enver Ziya. A.g.e., s.73.

“Bu memleketin sahibi ve heyet-i içtimaiyemizin unsuru esasisi köylüdür. İşte bu köylüdür ki, bugüne kadar nur-u maariften mahsum bırakılmıştır. Binaenaleyh; bizim takip edeceğimiz maarif sisteminin temeli, evvela mevcut cehli izale etmektir. Teferruata girmekten içtinaben bu fikrimi birkaç kelime ile tavzih için diyebilirim ki aleltilak umum köylüye okumak, yazmak ve vatanını, milletini, dinini, dünyasını tanıttak kadar, coğrafi, tarihi, dini ve ahlaki malumat vermek ve amal-i erbaayı (dört işlem) öğretmek maarif programımızın ilk hedefidir”⁷⁰.

Atatürk dönemi halk eğitimi çalışmaları dünya halk eğitimi literatürüne girmiş olup, kaydadeğer muvaffakiyetler elde edilmiştir⁷¹.” Halkevleri hareketi ve gerçeği günümüzde dahi hayret uyandıracak bir halk eğitim hareketi sayılmalıdır⁷².

III.X. Düzenli-Disiplinli Eğitim

Atatürk eğitim sisteminin geleneksel üç kademesi vardır. Bunlar İlk-Orta-Yüksek öğretim kademesi veya kurumlarıdır. O, bunların yer, önem ve fonksiyonlarını şöyle özetler;

“Bu ilk ve son iki öğretim kademesi arasında, orta öğretimin de gerekliliği doğaldır. Orta öğretimin amacı, ülkenin muhtaç olduğu çeşitli hizmet ve sanat adamlarını yetiştirmek ve yüksek öğretime aday hazırlamaktır⁷³ üniversite ise Türk milletinin medeni ve müreffeh bir millet olma yolundaki fikir ve hareketi beraber yürütüp, bu ideali ateşleme ve bu ateşi canlı tutma vazifesiyle görevlidir⁷⁴. Her üniversite kendi kültür bölgesini tenvir ve mamur edecek, ülke ışık ve aydınlanmasının merkezleri olacaklardır.

Atatürk’ün her seviyedeki eğitim ve öğretim kademesinde gerçekleşen eğitsel faaliyetlerle ilgili olarak bir talebi daha vardır. O da başarının ilk şartı gördüğü disiplindir. Ona göre;

“Hayatın her çalışma safhasında olduğu gibi, özellikle öğretim hayatında disiplin, başarının esasıdır. Müdürler ve öğretim heyetleri disiplini

⁷⁰ Atatürk’ün Millî Eğitim ile İlgili Söylev ve Demeçleri, C.I, s.223.

⁷¹ Akyüz, Yahya. “Atatürk’ün Türk Eğitim Tarihindeki Yeri”, Atatürk ve Eğitim, Güler, Ali. Akgül, Suat. Kara Harp Okulu, Basımevi Ank., 1999, s. 29-52. TÜBİTAK. Atatürk İlkeleri Işığında Türk Eğitim Sistemi Bilimsel Toplantısı, Tübitak Yayınları, Ank., 1983, s.128-131. Afetinan, A. Mehmet Rauf, Atatürk’ün Evrenselliği, Önder Kişiliği, Eğitimci Kişiliği ve Amaçları, TİSA Matbaası, Ank., 1983, s. 227-248. Oğuzkan, Turhan. “Halk Eğitimcisi Atatürk”, Atatürk İlkeleri Işığında Türk Eğitim Sistemi Bilimsel Toplantısı, TÜBİTAK Yayınları, No: 567, Ank. 1983, s.99-110, Aytaç, Kemal. “Atatürk’ün Eğitim Görüşü”, Atatürk İlkeleri Işığında Türk Eğitim sistemi Bilimsel Toplantısı, TÜBİTAK Yayınları, No: 567, Ank. 1983, s.11-21.

⁷² Bkz. İnan, M. Rauf. Atatürk’n Evrenselliği, Onder Kişiliği, Eğitimci Kişiliği ve Amaçları, TİSA Matb., Ank., 1983, s.227-248.

⁷³ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C. I, s.230-231.

⁷⁴ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C.I, s.386.

sağlamaya ve talebe disipline uymaya mecburdurlar."

III.XI. Öğretmen Merkezli, Öğrenciye Saygılı Eğitim

Atatürk'ün fikir sisteminde muallim kavramının yeri başka unsurlarla doldurulamayacak kadar önemlidir. Yolunda bütün bir ömrünü harcadığı Cumhuriyeti Türk gençliğine, Türk gençliğinin yetiştirilmesini de öğretmenlere veren Atatürk, dolayısıyla Cumhuriyetin gizli bekçisi olarak öğretmeni göstermiş olmaktadır.

"Muallimler,

*Yeni nesli; Cumhuriyetin fedakar muallim ve mürebbileri sizler yetiştireceksiniz, yeni nesil sizin eseriniz olacaktır... Cumhuriyet; fikren, ilmen, fennen, bedenen kuvvetli ve yüksek seciyeli muhafızlar ister. Yeni nesli bu evsaf ve kabiliyette yetiştirmek sizin elinizdedir."*⁷⁵

diyerek ağır bir misyon yüklediği öğretmen ve öğretmenlik mesleğine çok özel bir yer ayırır.

"Okullarda, öğretim görevinin, güvenilir ellere bırakılmasını, ülke çocuklarının, o görevi, kendilerine hem bir meslek, hem bir ülkü kabul edecek erdemli ve saygıdeğer öğretmenler tarafından yetiştirilmesini sağlamak için, öğretmenlik, öteki serbest ve yüksek meslekler gibi, giderek yükseltilmeğe ve herhalde refah içinde yaşamağa uygun bir meslek haline konulmalıdır.

*Dünyanın her yanında öğretmenler, insan topluluğunun en fedakar ve saygıdeğer unsurlarıdır"*⁷⁶.

*"Ulusları kurtaranlar, yalnız ve ancak öğretmenlerdir. Muallimden, mürebbiden mahrum bir millet henüz millet namını almak istidamı kesbetmemiştir"*⁷⁷.

Bu ifadelerden; realist bir yaklaşımlar yeni neslin niçin ve nasıl yetiştirilmesi gerektiği, ona hangi niteliklerin kazandırılması gerektiğini, ileri görüş, geniş ufku ve

⁷⁵ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. II, s.174.

⁷⁶ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.I, s.299.

⁷⁷ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. II, s.235.

demokratik tutumuyla öğretmen belirleyecek fakat asla öğrenciyi ve onun tabii niteliklerini yok saymayacaktır. Bu yollu fikrini Atatürk “Talebe her ne yaşta olursa olsun, onlara geleceğin büyükleri nazarıyla bakmalı ve öyle muamele edilmelidir”⁷⁸ şeklinde dile getirmiştir. Onda, çocuk şekil verilebilen bir meta değildir. “Fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür” bir insan olarak yetiştirilmesi esas olan şahsiyet sahibi iradeye malik bir varlıktır. Hele hele belirli ideolojilerin kalıpları içerisinde davranmaya programlanmış bir organizma asla değildir.

SONUÇ

Türk Dünyasını aydınlatmaya yönelik olarak kaleme alınan bu çalışmanın neticesinde görüldü ki; Atatürk bir devlet ve düşünce adamı olarak; eğitimin önemini bilen ve “sosyal değişme”nin temelde zihniyetlerdeki değişme ile mümkün olabileceği gerçeğini gören bir liderdir.

Akılcı ve milliyetçi bir dünya görüşüne sahip olup, bilimi rehber bilmiştir. Geliştirdiği “Milli Kalkınma İdeolojisi” veya “Memleket davalarının ideolojisi”de diyebileceğimiz fikrin amacını medeniyet, failini millet, metodunu bilim olarak tespit etmiştir.

Bu süreçte eğitim, bir dinamo görevini görmekte, hedef yolunda; medeniyet fikrinin diri tutulmasını, bu fikir ve harekete daha çok insanın katılımını sağlamaktadır.

Atatürk eğitim düşüncesinde birden çok etkenin var olduğunu görüyoruz. Ayrıca pluralist bir değişgenler tablosu ile birlikte bir ideolojik yaklaşımdan çok bir bilimsel tahlil ile karşılaşılıyor. Yeni nesillerin “fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür” insanlar olarak yetiştirilmelerini isteyişi onun katı bir doktrinciliğe düşmesini önlemiştir.

Atatürk’ün gözünde Türk milleti eğitim bir millettir. Yani Türk milleti dünyaya mürebbilik etmiştir. O, bu konuda; “Bütün insanlığa ziraati, san’ati ilk öğretene Türk milleti idi. Türk milletinin dünyaya mürebbilik etmiş olduğuna artık hakiki alimlerin şüphesi kalmamıştır”⁷⁹ demiştir.

Atatürk; baştan başa bir dava, bir iddiadır. Türk’ün bir haykırışı ve bütün bir dünya insanlığına atılmış bir çılgılığıdır. Atatürk, benzerleri arasında yaprakta, dalda, ağaçta kaybolmayıp, orman canlılar ailesinin tamamını görebilmeyi başarmış bir liderdir. Türk milleti onunla ne kadar özgünse azdır. Nitekim Dünya’da Atatürk bir tanedir. Üzerinde tek kuruş dünya malı olmaksızın bu alemden göçen ve vasiyetinde “Bu söylediklerim hakikat olduğu gün, senden ve medeni beşeriyetten dileğim şudur: “Beni hatırlayınız”⁸⁰ diyecek kadar mütevazi bir vasiyette bulunan başka insan

⁷⁸ Karal Enver Ziya. Atatürk’ten Düşünceler, M.E. Basımevi, İst., 1981, s.83.

⁷⁹ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C. II, s. 264.

⁸⁰ 10 Aralık 1930 Ulus Gazetesi.

örneği yoktur. O, medeniyet yolundaki Türk milleti için fikir ve hissiyatını bir cümle ile şöyle özetlemektedir: “Yüksel Türk! Senin için yüksekliğin hududu yoktur. İşte parola budur.”⁸¹

Fakat ne yazık ki Dünya Atatürk'ü gereği gibi tanınamaktadır. Lakin daha da kahredici olan içimizde de tanıyamamış olanların hala var olmasıdır.

KAYNAKLAR

1. Akyüz, Yahya. “Atatürk'ün Türk Eğitim Tarihindeki Yeri”, Atatürk ve Eğitim. Güler, Ali. Akgül Suat. Kara Harp Okulu Basımevi, Ankara-1999.
2. Atatürk, Nutuk. C. I. II. III. Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul-1973.
3. Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Ayın Tarihi, S. 19.
4. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, C. II, Ankara-1952.
5. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları I, Maarif Matbaası, İstanbul-1945.
6. Aytaç, Kemal. Gazi M. Kemal Atatürk Eğitim Politikası Üzerine Konuşmalar, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları No: 4, Ankara-1984.
7. Aytaç, Kemal. Avrupa Eğitim Tarihi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları-225, Ankara-1972.
8. Aytaç, Kemal. “Atatürk'ün Eğitim Görüşü”, Atatürk İlkeleri Işığında Türk Eğitim Sistemi Bilimsel Toplantısı, TÜBİTAK Yayınları, No: 567, Ank. 1983, s.11-21.
9. Akyüz, Yahya. Türk Eğitim Tarihi, Kültür Koleji Yayınları, İstanbul-1993.
10. Bozkurt, Mahmut Esat. Adliye Vekili Mahmut Esat Bozkurt'tan Hatıralar, Yakınlarından Hatıralar, Sel Yayınları, İst. 1955.
11. Akyüz, Yahya. Atatürk'ün Eğitim Düşüncesinin Kökenleri, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. VIII, Mart 1992, S.23, s. 233-239.
12. Cevizoğlu, Hüseyin. Atatürkçü Düşünce ve Sonuçları, Kara Kuvvetleri Güçlendirme Vakfı Yayını No: 1, Ankara-1992.

⁸¹ Karal, Enver Ziya. A.g.e., s. 152.

13. Ergin, Muharrem. Orhun Abideleri, Boğaziçi Yayınları, İstanbul-1991.
14. Ergün, Mustafa. Atatürk Devri Türk Eğitimi Ankara Üniversitesi, DTCF. Yayınları-325, Ankara-1992.
15. Güler, Ali. Akgül, Suat. Atatürk ve Eğitim, Harp Okulu Basımevi, Ank., 1999.
16. Afetinan, A. Atatürk'ten Yazdıklarım, Ankara-1971.
17. Afetinan, A. Atatürk'ten Hatıralar, T.T.K. Basımevi, Ank., 1950.
18. İnan, M. Rauf. Atatürk'ün Evrenselliği, Önder Kişiliği, Eğitimci Kişiliği ve Amaçları, TİSA Matbaası, Ankara-1983.
19. Kafesoğlu, İbrahim. Türk Milli Kültürü, Boğaziçi Yayınları, İstanbul-1983.
20. Karal, Enver Ziya. Atatürk'ten Düşünceler, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul-1981.
21. Kılıç, Ali. Atatürk'ün Hususiyetleri-İst., 1955.
22. Kocatürk, Uthan. Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri. A.K.D.T.Y.K. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara-1999.
23. Koçer, H. Ali. Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi, Uzman Yayınları, Ankara-1987.
24. Oğuzkan, Turhan. "Halkın Eğitimcisi Atatürk", Atatürk'ün Atatürk İlkeleri Işığında Türkiye Eğitim sistemi Bilimsel Toplantısı, TÜBİTAK Yayınları, No: 567, Ankara, 1983, s. 99-110.
25. Platon. Devlet, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, Remzi Kitabevi, İst., 1975.
26. Sönmez, Selami. Eski Türk Eğitimi, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 915, Erzurum-2000.
27. Tercüman-Hakikat Gazetesi 4 Aralık-1923.
28. Tubitak. Atatürk İlkeleri Işığında Türk Eğitim Sistemi Bilimsel Toplantısı, Tübitak Yayınları, Ankara-1983.

SUMMARY

What makes Atatürk recognizable and different from other national leaders was his educationist personality.

His educationist philosophy is mainly based on the following principles.

1. A free and independent Türkiye.
2. A peaceful and industrious nation.
3. A strong and a leading country

The main purposes of education in his policy of education are:

1. A civilized country
2. An intellectual society.

The principles of education in his policy of education are:

1. National education
2. Contemporary and scientific education.
3. Free and creative education
4. Pragmatic education
5. Democratic education
6. Practical education
7. Vocational education
8. Co-education
9. Adult education
10. Organized and disciplined education
11. Teacher-Centered, individualized education.

Atatürk is the national leader of Turkish Nation who foresees the education as the only means for the development of the country.